

DVAJA VYSOKÍ ŠTÁTNI ÚRADNÍCI – DVA INTEGRAČNÉ POKUSY – DVE
„IMPERIÁLNE KARIÉRY“?
(KNIEŽA KARL SCHWARZENBERG A GRÓF EMANUEL PÉCHY
V SEDMOHRADSKU)

JUDIT PÁL – ROMAN HOLEC

PÁL, Judit – HOLEC, Roman. Two high state officials – two integration attempts – two “imperial careers”? (Prince Karl Schwarzenberg and Count Emanuel Péchy in Transylvania). *Historický časopis*, 2014, 62, 3, pp. 447-470, Bratislava.

The struggle over Transylvania between the Hungarian political elites and the central state authorities in Vienna had various forms in the period starting with the revolution of 1848-49. The incorporation of Transylvania into the Kingdom of Hungary or the opposite process of its direct administration by Vienna represented competing integration projects. They were promoted by various high state officials, usually representatives of the aristocracy and high ranking army officers. Their life stories and careers are a good example for the statement that behind the top politicians was a large group of loyal bureaucrats, who served the regime, joined one regime with the next and kept the whole system running. It was not always a matter of the most important personalities, but their careers as loyal bureaucrats may supplement and clarify the overall picture of the Empire and the collected biographies of officials may contribute to clarifying the mechanisms of its functioning. The study devotes detailed attention to various generals and aristocratic officials, especially to two of the most typical of the representatives placed in charge of Transylvania: Prince Karl von Schwarzenberg and Count Emanuel Péchy. The route from the pre-modern to the modern state was characterized by continuity and effective bureaucratic and military control over its own territory, in this case over Transylvania.

Habsburg Monarchy, Kingdom of Hungary and Transylvania, Integration attempts (1848 – 1876), High state officials, Official careers, Karl von Schwarzenberg, Emanuel Péchy.

V nasledujúcom texte sa pokúsime rôznymi rovinami sociálno-spoločenského zaradenia jednotlivých guvernérov krátko predstaviť dva kľúčové integračné pokusy v súvislosti so Sedmohradskom z polovice 19. storočia.¹ Bude nás zaujímať otázka, aký vzťah existuje medzi spoločenskými pozíciami a kariérom postupom guvernérov a jednotlivými integračnými pokusmi. A napokon, do akej miery boli biografie dvoch najdôležitejších postáv – kniežaťa Karla Schwarzenberga a grófa Emanuela Péchyho – v skutočnosti „imperiálne“.² Žiaľ, ani jedna z oboch skúmaných kľúčových osobností nezanechala ani

1 Výskum, výsledkom ktorého je predložený text, bol podporený projektom CNCS-UEFISCDI (Romania), project number: PN-II-ID-PCE-2011-3-0040 *The Political Elite from Transylvania (1867 – 1918)* a projektom APVV-0119-11 *Slovensko v 19. storočí*.

2 V texte používané pojmy (guvernér, miestodržiteľ, kráľovský komisár, vojenský a civilný komisár) chápeme ako synonymá pre ten istý typ úradnej funkcie v súvislosti so Sedmohradskom. Vzhľadom na účel článku ich nerozlišujeme, rozdiely medzi nimi boli len v kompetenciách, ale to je pre nás v tomto prípade

denníky, ani memoáre, takže ich motivácia a identity sa nedajú analyzovať klasickým spôsobom. Pokúsime sa preto o závery na základe biografíí zostavených z úradných prameňov. Keďže medzi guvernérmí nájdeme aj ďalšie mená, pokúsime sa o isté zovšeobecnenie personálnej politiky dvora, resp. mechanizmov, aké sa v Sedmohradsku a voči Sedmohradsku zo strany centrálnej moci (viedenský dvor v päťdesiatych rokoch a od roku 1867 uhorská liberálna politika s centrom v Pešti) uplatňovali.

Sedmohradsko, ktoré bolo v stredoveku súčasťou Uhorského kráľovstva a po roku 1541 autonómnym kniežatstvom pod osmanskou zvrchovanosťou, sa stalo koncom 17. storočia v dôsledku tureckých vojen súčasťou habsburskej ríše. Roku 1691 Leopoldom I. vydaný leopoldínsky diplom zabezpečoval osobitné zriadenie kniežatstva a podporoval inštitút „*troch stavovských národov a štyroch akceptovaných náboženstiev*“. V tomto zmysle sa pri obsadzovaní úradov muselo brať do úvahy ich primerané zastúpenie, hoci v 18. storočí – a zvlášť počas panovania Márie Terézie – aj tu bolo možné pozorovať uprednostňovanie katolíkov. Od konca 18. storočia bol ale tento systém v súvislosti s rozvojom nacionalizmu a liberalizmu stále viac napádaný. Najväčším problémom bolo, že väčšinu tvoriaci Rumuni zostávali mimo uvedeného systému, hoci rumunská šľachta bola súčasťou uhorského šľachtického stavu. Rumuni vnímali pretrvávajúcu situáciu v dôsledku rozmachu národných myšlienok so stále väčším nepokojením.

Aj v Sedmohradsku spôsobila revolúcia 1848/1849 veľké zmeny. Zákony z roku 1848 síce odstránili rôzne stavovské privilégia (v ich rámci aj systém troch stavovských národov a štyroch akceptovaných náboženstiev), ale na druhej strane zostrili národnostné antagonizmy medzi tromi najväčšími sedmohradskými etnikami – Rumunmi, Maďarmi a Sasmí. To viedlo na jeseň roku 1848 ku krvavej občianskej vojne. Po porážke maďarskej revolúcie uplatňovala od jesene roku 1849 nová rakúska správa aj v Sedmohradsku, vychádzajúc z koncepcie jednotného štátu, idey centralizácie a celoštátnej homogenizácie.

Porážka maďarskej revolúcie a krvavé zúčtovanie s jej väčšími-menšími protagonistami vytvorili od jesene 1849 z Uhorska takmer časovanú bombu a bolo skutočne len otázkou času, kedy bude mať Viedeň uhorský problém znovu na stole. Súčasťou celého balíka problémov sa stalo aj Sedmohradsko, ktoré bolo v období neoabsolutizmu znovu oddelené od Uhorska a spravované priamo Viedňou prostredníctvom guvernéra. Nová rakúska správa, vychádzajúc z koncepcie jednotného štátu, uplatňovala aj v Sedmohradsku idey centralizácie a celoštátnej homogenizácie.

Zohľadniac výnimočný stav zjednotila sa civilná a vojenská vláda a v lete 1849 sa stal civilným a vojenským guvernérom Sedmohradska barón poľný maršal-poručík Ludwig von Wohlgemuth (1788 – 1851). Popri ňom a jemu podriadený bol ako civilný komisár činný Eduard Bach, brat ministra vnútra Alexandra Bacha.³ Wohlgemuth strávil takmer celý život v armáde a svoje rozhodujúce úspechy slávil v severnom Taliansku.

druhoradé.

- 3 Eduardovi Bachovi (1815 – 1884) sa podarilo urobiť skutočnú „imperiálnu kariéru“. Začal svoju úradnú dráhu v Haliči a Bukovine ako krajinový prezident (vtedy *Kreishauptmann*), potom nasledovalo poverenie v Sedmohradsku a od roku 1852 bol miestodržiteľom v dedičných rakúskych krajinách nad mestom Enns (dnešné Horné Rakúsko), neskôr miestodržiteľom rakúskeho Primoria (Küstenland), územia medzi Alpami a Jadranom.

Tu si vydobyl veliteľský kríž Radu Márie Terézie i hodnosť poľného maršala-poručíka. V lete roku 1849 sa zúčastnil ťaženia proti maďarským revolučným vojskám na území dnešného juhozápadného Slovenska. Spolu s Rusmi porazil Maďarov pri Perede (Palárikovo), obsadil Rábu (Raab, Győr) a rozhodol bitky pri Komárne. V júli 1849 bol ako civilný a vojenský guvernér Sedmohradska poverený úlohou zlikvidovať všetky osobitosti tohto územia a integrovať ho v plnej miere do celoštátneho celku. Centrum miestnej správy a riadiacich orgánov presunul z Kluže (Cluj, Kolozsvár, Klausenburg) do Sibiu (Nagyszeben, Hermannstadt), teda z centra sedmohradských Maďarov do centra tamojších Sasov. Primerane výnimočnému stavu sa armáda a jej predstavitelia stali od začiatku všemocnými pánmi celého Sedmohradska.

Situácia v celom regióne bola mimoriadne zložitá. Dediny i mestá sužované len nedávno skončenými vojenskými operáciami trpeli pobytom a neustálymi pohybmi armád, ktoré sa správali ako v obsadenej krajine. Spolu so všeobecnou daňovou povinnosťou ťažko postihli všetkých obyvateľov bez ohľadu na mieru ich lojality v časoch revolúcie. K tomu sa pridružil akútny nedostatok peňazí a mor hovädzieho dobytká. Takto zdecimovaným obyvateľom nebol schopný účinnejšie pomôcť ani štát. Len saská univerzita ako samosprávny politický inštitút sedmohradských Sasov dostala za svoju vernosť od vlády za výhodných podmienok úver vo výške 1,5 milióna zlatých.⁴

Wohlgemuth však nebol ochotný rešpektovať historické práva Sasov za cenu oslabenia jednoty Sedmohradska a spomalenia jeho čo najrýchlejšej integrácie do štátu. Práve to totiž považoval za svoju hlavnú úlohu. Preto sa od začiatku vyslovoval proti tendenciám izolovať sa, čo bolo typické predovšetkým zo strany Sasov. Bol proti ich „strnulej uzavretosti“ a intolerancii voči druhým. Sasi sa podľa neho mali dostať do zväzku s ostatnými národmi monarchie, splynúť s nimi a neizolovať sa voči nim. Politické požiadavky saskkej univerzity považoval za nepriechodné, lebo sa podľa neho musel brať zreteľ na všetkých, územie bolo treba integrovať, a nie vyčleňovať. Podľa Wohlgemutha saská, tzv. kráľovská pôda netvorila v Sedmohradsku súvislý celok a Nemci tam neboli vo väčšine. Preto by sa, ako to sformuloval v liste ministerskému predsedovi Felixovi von Schwarzenbergovi z 2. 7. 1850, mali Nemci opierať o Rumunov: „*Sasi sú pohodlný národ, Románi naopak tvorivý; je dobré, keď sa s nimi udržiava akýkoľvek možný kontakt.*“ Sedmohradsko sa musí „*opierať o štátny celok, nie o Sasov, ktorí sú tak či tak k tomu nie dostatočne silní...*“⁵ Niektorými krokmi proti Sasom sa navyše snažil otupiť ostrie viacerých rumunských a maďarských zámerov.

Wohlgemuth nebol nestranný, a to napriek deklarovanej snahe o korektný prístup k jednotlivým národom. Predovšetkým Sikulom dával na vedomie ich postoje počas revolúcie a rôznymi formami ich aj kolektívne trestal, napr. „odstraňovaním“ úradníkov z ich postov. V radoch Sikulov v dôsledku masovo uskutočnenej „očisty“ museli po revolúcii opustiť svoje pôvodné miesta mnohí kňazi, advokáti, hospodárski úradníci a podob-

4 KŐPECZI, Béla – MISKOLCZY, Ambrus – SZÁSZ, Zoltán. *Erdély története három kötetben. III. 1830-tól napjainkig*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1986, s. 1430. ISBN 963054203X; KŐPECZI, Béla (ed.). *Kurze Geschichte Siebenbürgens*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1990, s. 522-523. ISBN 9630555677.

5 MÁDLY, Lajos-Loránd (ed.). *Vierhundertfünfzehn Tage in Wien. Das Tagebuch der siebenbürgisch-sächsischen Nationaldeputation (1850 – 1851)*. Cluj-Napoca : Presa Universitară Clujeană, 2007, s. 21. ISBN 9948422002491.

ne. Guvernéra zvlášť znepokojovalo, že po odchode ruských jednotiek sa našli aj zbrane, určené na plánované povstanie. Preto sa cieľavedome posilňovala vojenská prítomnosť v Sedmohradsku. V atmosfére všeobecnej odplaty neudržiaval guvernér s maďarskými statkármi žiadne osobné styky. Ani voči Rumunom však neukázal žiadnu zhovievavosť. Vodcom rumunského povstania z rokov 1848/9 síce neodoprel vyznamenania, ale pre ich oddiely mal len hanlivé výrazy. Rumunské národné hnutie vnímal tiež ako potenciálnu hrozbu pre jednotu ríše. Skôr však ako s obavami a strachom, správal sa k nemu predovšetkým s pohrdaním. Ani zo začiatku pozitívny postoj k Sasom, ako sme už uviedli, dlho nevydržal a už roku 1851 vláde navrhol územné rozdelenie saského teritória.⁶

Dňa 18. 4. 1851 Wohlgemuth pomerne nečakane a „upracovaný na smrť“ zomrel počas cesty do Viedne. Výnosom cisára z 29. 4. 1851 bol za vojenského a civilného guvernéra Sedmohradska vymenovaný Karl II. Schwarzenberg. V tejto funkcii strávil posledných osem rokov života a bolo to nepochybne vyvrcholenie jeho kariéry. Ako typickej postave stelesňujúcej rakúsky neoabsolutizmus s jeho snahou o integráciu Sedmohradska mu venujeme osobitnú pozornosť. O to viac, že pôsobenie Schwarzenberga v Sedmohradsku zostáva stále odborné nesppracovanou témou.⁷

Knieža Karl Schwarzenberg

Krátke obdobie neoabsolutizmu je doteraz rakúskou i maďarskou historiografiou odlišne vnímané. Zatiaľ čo v Rakúsku sa toto obdobie vníma ako „*revolúcia zhora*“, ale aj ako „*byrokratická modernizačná diktatúra*“⁸, keď bol zrealizovaný „*rozhodujúci krok od feudálneho štátu k občianskej spoločnosti*“⁹, v Maďarsku sa doteraz zdôrazňujú skôr absolutistické a reakčné črty obdobia s negatívnymi dôsledkami na spoločnosť a jej morálny stav, hoci v poslednom čase sa aj tu možno stretnúť s podstatne miernejšími hodnoteniami.¹⁰ Udržať Uhorsko v rámci monarchie nebolo dôležité len pre cisára a vie-

6 KÖPECZI – MISKOLCZY – SZÁSZ, ref. 4, s. 1430.

7 Rozsiahle a citované dejiny Sedmohradska spracované maďarskými historikmi v 80. rokoch 20. storočia venujú obdobiu neoabsolutizmu (Zoltán Szász) len minimálnu pozornosť. Najnovším spracovaním, ktoré sa však sústreďuje na neoabsolutizmus v celom Uhorsku a so zreteľom na národnostnú otázku, je kvalitná práca maďarskej historičky Ágnes Deák (DEÁK, Ágnes. „*Nemzeti egyenjogúsítás*“. *Kormányzati nemzetségpolitika Magyarországon 1849 – 1860*. Budapest : Osiris Kiadó, 2000. ISBN 963379739X). Schwarzenberg je v maďarskej historiografii stále prakticky neznámy, o čom svedčí, že ani spomínaná autorka sa nevyvarovala elementárnej chyby, keď Karla Schwarzenberga označila za mladšieho brata ministerského predsedu Felixa (DEÁK, „*Nemzeti egyenjogúsítás*“, s. 102).

8 MALFÈR, Stefan. Der Konstitutionalismus in der Habsburgermonarchie – siebzig Jahre Verfassungsdiskussion in „Cisleithanien“. In RUMPLER, Helmut – URBANITSCH, Peter (eds.). *Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918. Bd. VII/1. Verfassung und Parlamentarismus*. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2000, s. 29. ISBN 370012869X.

9 RUMPLER, Helmut. *Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*. Wien : Ueberreuter, 1997, s. 305. ISBN 3800035324.

10 DEÁK, Ágnes. Társadalmi ellenállási stratégiák Magyarországon az absolutista kormányzat ellen 1851-1852-ben. In *AETAS*, 10 (Szeged 1995), č. 4, s. 27-59. ISSN 0237-7934; PAP, József. „Én is a passzív ellenállók egyike voltam...“! A vármegye és hivatalnokai a reformkor végétől a Bach-rendszer bukásáig. In *AETAS*, 15 (Szeged 2000), č. 2-3, s. 159-183. ISSN 0237-7934; PAP, József. A passzív ellenállás, a neoabsolutizmus korának mítosza? In *AETAS*, 18 (Szeged 2003), č. 3-4, s. 119-136. ISSN 0237-7934; PAP, József. *Magyarország vármegyei tisztikara a reformkor végétől a kiegyezésig*. Szeged : Belvedere, 2003. ISBN 9638624078.

denskú byrokráciu, ale aj pre meštianstvo a podnikateľov dedičných rakúskych krajín. Bez Uhorska by Rakúsko zostalo „*půhym ,nemeckým štátom‘, ktorý by odmietli nielen Česi [v originále „die Tschechen Böhmens“ – autori], ale aj všetci Slovania. Bez Uhorska by Rakúsko nebolo ani žiadnou veľmocou, ktorá by dokázala trvalejšie odolávať všetkým zahraničnopolitickým hrozbám*“.¹¹ Veľkou úlohou vlády Felixa Schwarzenberga bolo preto súbežne so spoločenskou konsolidáciou aj obnovenie bývalej moci a pozícií štátu ako celku.

V Sedmohradsku spôsobilo opakované nové usporiadanie správnych jednotiek definitívne odstránenie rozdelenia, ktoré zodpovedalo predchádzajúcej koncepcii stavovských národov. Súčasne ale Viedeň zabránila tomu, aby hranice nových jednotiek boli stanovené na základe etnických kritérií a zodpovedali tak požiadavkám Rumunov a Sasov. Napokon viesť hranice medzi jednotlivými etnikami bolo od začiatku neuskutočniteľné. Na čelo Sedmohradska boli vymenovaní spoľahliví ľudia a hoci existovali prípady ešte z 18. a z prvej polovice 19. storočia, rezignovalo sa pri výbere na dovedty uplatňované prax a guvernéri už neboli vyberaní z radov miestnych elít, ale delegovali a posielali ich z Viedne. Po Wohlgemuthovi bol takým aj Schwarzenberg.

„*Je to Sedmohradsko, ktoré na pamiatku svojho nezabudnuteľného guvernéra roni slzy spomienky,*“ bolo napísané v pamätnej knihe vydanéj k úmrtiu guvernéra kniežata Karla Schwarzenberga.¹² Kto však bol generál Karl Bartolomej Filip (Carl Boromäus Philipp), knieža zo Schwarzenbergu (1802 – 1858) a ako sa vlastne dostal na čelo Sedmohradska?¹³

Zo sekundogenitúry schwarzenberského kniežacieho domu pochádzajúci guvernér absolvoval pred rokom 1848 úspešnú vojenskú kariéru, aj keď určite nie takú skvelú ako jeho otec „víťaz od Lipska“. Schwarzenbergovci patrili k najvýznamnejším rakúskym aristokratickým rodinám a tak knieža náležalo vo svojej zdvojennej roli – ako šľachtic a dôstojník – k najdôležitejším oporám monarchie. Význam armády – ako mimoriadne dôležitému spojovaciemu článku v multietnickom štáte – bol vždy veľký, ale počas rokov revolúcie 1848/9 a po nej sa dostala ešte viac do popredia. Aj pre Karla Schwarzenberga sa otvorilo úplne nové pole činnosti, keď bol v októbri 1849 vymenovaný za miestodržiteľa v Lombardsku. Na jeseň roku 1850 bol však na vlastnú žiadosť zbavený úradu, keďže popularita, ktorej sa v Miláne tešil, mala paradoxne negatívne dôsledky a vyvolávala voči nemu vo Viedni nedôveru.

Skoro bol však na návrh vlastného bratranca¹⁴ a ministerského predsedu Felixa Schwarzenberga znovu nasadený a v apríli 1851 vymenovaný za civilného a vojenského

11 RUMPLER, ref. 9, s. 305.

12 RANNICHER, Jacob. *Das Fürstenhaus Schwarzenberg. Ein Denkmal der Erinnerung an Weiland Se. Durchlaut Carl Fürst zu Schwarzenberg... den Mitgliedern des Vereins für siebenbürgische Landeskunde.* Hermannstadt 1859, s. 38.

13 Podrobnejšie GRIMM, Josef Ritter von. *Carl Fürst zu Schwarzenberg, Gouverneur von Siebenbürgen. Ein Denkblatt.* Wien : Friedrich Förster & Brüder, 1861; LENDEROVÁ, Milena – PLŠKOVÁ, Jarmila (eds.). *Gabriela ze Schwarzenbergu. Krátká cesta životem a Evropou.* Praha : Scriptorium, 2006. ISBN 8086197638; HOLEC, Roman – PÁL, Judit. *Karol II. Schwarzenberg a Sedmohradsko (1851 – 1858).* In GAŽI, Martin (ed.). *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii.* České Budějovice : Národní památkový ústav, 2008, s. 453-474. ISBN 9788085033106.

14 KISZLING, Rudolf. *Fürst Felix zu Schwarzenberg. Der politische Lehrmeister Kaiser Franz Josephs.*

guvernéra Sedmohradska i za veliteľa s funkciou súvisiaceho XII. armádneho zboru. Treba poznamenať, že Schwarzenberg vyslovil niekoľko podmienok, kým v konečnom dôsledku nakoniec akceptoval novú misiu.¹⁵ Jednou z nich bolo, že bude disponovať väčšou mocou, akú mal jeho predchodca v úrade.

Počas úradovania Wohlgemutha bola totiž úloha sedmohradského guvernéra skomplikovaná názorovými rozdielmi s civilným komisárom Eduardom Bachom. Schwarzenberg však spojil vo svojich rukách oba úrady, a tým eliminoval všetky možné konflikty. Zjavne účinkoval ako odstrašujúci príklad aj jeho vôbec nie bezkonfliktný vzťah k Radeckému z čias, keď bol miestodržiteľom v Lombardsku a Jan Josef Václav Radecký generálnym guvernérom lombardsko-benátskeho kráľovstva a hlavným veliteľom rakúskych vojsk v severnom Taliansku. K úlohám miestodržiteľa patrilo vtedy dohľad nad dodržiavaním ríšskych a krajinnských zákonov, ako aj zabezpečovanie agendy v oblasti vnútorných záležitostí.

Prečo bol však vymenovaný práve on za guvernéra Sedmohradska? Na to síce neexistuje jednoznačná odpoveď, ale niektoré dôvody možno rekonštruovať. Po porážke maďarskej revolúcie bol v Uhorsku zavedený výnimočný stav, čo umocňovalo významné postavenie armády. Bolo preto pochopiteľné, že bude vymenovaný takýto vysoký dôstojník, ktorý sa stane súčasne vojenským predstaviteľom, ako aj civilným guvernérom Sedmohradska. Tým sa porušila tradícia pred roku 1848, keď predstaviteľom štátu bol domáci človek, hoci už aj v 18. a na začiatku 19. storočia existovali precedensy, keď na čelo Sedmohradska postavili rakúskeho aristokrata. Postavenie človeka zvonku na kľúčové miesto v Sedmohradsku možno vysvetliť tým, že v Sedmohradsku sa aristokracia takmer výlučne hlásila k maďarskej identite a dokonca aj tí, ktorí sa k nej pôvodne nehlásili, mali tendenciu asimilovať sa v tomto smere. Viacerí sedmohradskí aristokrati sa aktívne zúčastnili maďarskej revolúcie. S ich lojalitou sa teda nedalo bez výhrad počítať, a keby aj, miestne elity mohli byť len ťažko akceptované. Na druhej strane ani nebolo primerané, aby sa kvôli vyhroteným národnostným protirečeniam vymenoval v Sedmohradsku do funkcie práve maďarský aristokrat, ako bolo dovtedy zvykom. Po porážke revolúcie sa zdala byť vhodná príležitosť na kreovanie centralizovaného štátu a guvernéri vymenovaní Viedňou mali byť nástrojmi tohto cieľa. Bolo ale dôležité, aby tento úrad dostal úctyhodný muž vysokého rangu, ktorý by na jednej strane stál nad všetkými národnostnými rozpormi a na druhej strane by jeho autoritu uznali aj miestne elity. Knieža týmto zámerom v plnej miere zodpovedal a vymenovanie určite umožnila aj skutočnosť, že jeho rodina sa nachádzala vo veľmi úzkom vzťahu k cisárovi. Felix Schwarzenberg, od 19. októbra 1848 ministerský predseda,¹⁶ bol Karlovým bratrancom a tešil sa neobmedzenej dôvery panovníka Františka Jozefa. Rozhodujúce pri akejkol'vek podpore zo strany cisára boli aj „*jeho morálno-charakterové postoje a až v druhej línii*

Graz; Köln : Hermann Böhlau Nachf., 1952, s. 179. ISBN 0011807. Najnovšie o ňom HÁLEK, Jan. *Rakúska diplomacie 1848 – 1852. Zahraniční politika Felixe knížete Schwarzenberga*. Praha : Filozofická fakulta UK, 2011. ISBN 9788073083670. V tejto inak kvalitnej rozsiahlej práci nie je Karl Schwarzenberg ani raz spomenutý.

15 KISZLING, ref. 14, s. 443; MALFÈR, ref. 8, s. 29.

16 Felix Schwarzenberg sa po vypuknutí revolúcie vybral k rakúskej armáde pôsobiacej v talianskych provinciách pod velením poľného maršala Radeckého, ktorý ho odporučil aj do vlády.

*jeho talent. Vernosť a spoľahlivosť stáli na prvom mieste, ale také poradie platilo aj v ich vzájomnom pomere“.*¹⁷

Situácia bola chústivá, keďže Sedmohradsko sa nachádzalo práve uprostred veľmi spornej reorganizácie štátnej správy a navyše aj etnické a konfesijné napätia si vyžadovali veľkú ohľaduplnosť a opatrnosť. Vláda sa rozhodla začleniť do rakúskeho centralizovaného štátu nielen Uhorsko, ale aj od neho odčlenené provincie ako kráľovstvo chorvátsko-slavónske, sedmohradské veľkokniežstvo, srbské vojvodstvo a temešský banát. Väčšina uhorsko-maďarskej politickej elity sa rozhodla pre pasívnu rezistenciu, hoci tá nedosahovala ani zďaleka také rozmery, ako ich mýtizovala neskoršia historiografia.¹⁸

Rumuni a Sasi predložili účet za svoju vernosť, ktorú osvedčili v rokoch 1848/49 voči panovníckemu domu a obe národnosti si zažiadali oddelené správne územia. Cieľom Viedne však bolo predovšetkým „*postupné splyvanie národností*“¹⁹, a to chceli podporovať aj novým administratívnym rozdelením. K zachovaniu pokoja a poriadku bol aj v Sedmohradsku zavedený inštitút žandárstva. Reorganizovaná finančná správa, ktorej úradníctvo prišlo aj do Sedmohradska takmer výlučne z nemecko-českých krajín a z Hallice, sa pre všetky národnosti tejto krajiny stala veľmi nepopulárnou.

Správa provincie musela byť teda prevzatá v mimoriadne zložitej situácii. Vymenovanie Schwarzenberga bolo v Sedmohradsku prijaté s výhradami. Dokonca deputáciu sedmohradských Sasov do Viedne ovládol „*strach a úzkosť*“, lebo v novej správe mali tendenciu tušiť, resp. vidieť „*opätovné predĺženie výnimočného stavu, ako aj odloženie definitívnej organizácie Sedmohradska a ustanovenia civilnej správy v jej úplnej funkčnosti, na druhej strane sa obávali uznania aristokraticko-militaristického princípu s celou váhou jeho následkov*“.²⁰

Pravdou bolo, že postoje k sedmohradským Sasom boli vo Viedni rôzne. Prioritou Viedne bolo nielen vnútorne integrovať Sedmohradsko do jednotného telesa, ale súčasne ho integrovať aj do monarchie ako celku. Jedno komplikovanejšie ako druhé. Obe úlohy zostali aj pre samotného Schwarzenberga, čo však nebolo najjednoduchšie, keďže on sám veľmi rýchlo dospel k poznaniu „*o nevýhodách bezhraničnej centralizácie*“, a o tom, že každá provincia je nositeľom vlastného života a centralizácia neponecháva žiadny priestor pre jej autonómiu. Dokonca sa pokúsil vytvoriť na čele ním kreovanej komisie (3 Maďari, 2 Sasi a 2 Rumuni) krajinský štatút Sedmohradska, a to napriek tomu, že od začiatku bol presvedčený, že sa takouto cestou sedmohradského parlamentu nedočká. Po spracovaní krajinského štatútu vyjadril Schwarzenberg svoju mienku: „*Prispravili sme do života veľký opus, popísali veľmi veľa papiera, ale všetko pre úradníckeho*

17 NOVOTNY, Alexander. Der Monarch und seine Ratgeber. In WANDRUSZKA, Adam – URBANITSCH, Peter (eds.). *Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918. Bd. II. Verwaltung und Rechtswesen*. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1975, s. 67. ISBN 3700100817.

18 K tomu PAP, A passzív ellenállás ..., ref. 10.

19 KLETEČKA, Thomas (ed.). *Die Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848 – 1867. II. Abteilung: Das Ministerium Schwarzenberg. Bd. 4. 14. Oktober 1850 – 30. Mai 1851*. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2011, s. 414 (vyjadrenie ministra financií z ministerskej rady zo 16. apríla 1851). ISBN 9783700168362.

20 MÁDLY, ref. 5, s. 413 (zápis z 27. apríla 1851).

*šimla v registratúrach ministerstiev. Sedmohradský snem, ktorý by fungoval na tomto základe, nezažijeme.*²¹

V spise pripravenom už v máji 1851 vyjadril Schwarzenberg stanovisko, že územná autonómia centra sedmohradských Sasov v Sibiu bráni cieľavedomej administrácii Sedmohradska a z politického hľadiska plodí nenávisť medzi jednotlivými národnosťami. Schwarzenberg nepovažoval za účelnú ani rekonštrukciu jednotlivých starých hraníc medzi župami a okresmi, keďže s novými územnými jednotkami sa nevyhnutne musí spájať národnostná lojalita voči nim a to nebolo želateľným javom. Ako vidieť, s osobitným postavením Sedmohradska sa nespájalo osobitné postavenie jednotlivých národov v jeho rámci. Práve naopak, obľúbenou víziou nového guvernéra bolo „*politické splynutie*“ alebo „*rozpustenie sa*“ jednotlivých národností v sedmohradskom celku. Ani táto myšlienka však nebola jednoznačne prijímaná a stála napr. v protiklade s názormi Karlovho staršieho brata Friedricha, ktorý tvrdil so zreteľom na celé Rakúsko, že „*Maďar, Čech, Haličan, Chorvát, Lombard'an môžu myslieť a cítiť hlavou i srdcom rakúsky, to jest môžu nasadiť za rakúsky dom telo a život, majetok a krv, lebo sa pod rakúskou vládou cítia spojení, chránení a šťastní, ale Rakúšanmi sa nestanú rovnako, ako sa nestane Tirolák Číňanom alebo Andalúzian Marokáncom*“. Iný symbolickejší príklad na tú istú tému z apríla 1851: „*Keď má niekto v pivnici mlieko, pivo, víno a pálenku, vie ich jednotlivo vychutnávať, ale keď ich zleje dokopy, vznikne z toho neužívateľná žbrnda*.“ Tak je to aj s národmi, z ktorých chce štát urobiť Rakúšanov na jedno kopyto.²²

Spomínaný spis z mája 1851 bol vlastne politickým rozsudkom nad saskými inštitúciami a následné odvolanie ústavy silvestrovskými patentmi len urýchlilo ich likvidáciu. Že si to však zo začiatku nikto neuvedomoval, o tom svedčí Schwarzenbergov list ministrovi Alexandrovi Bachovi z 18. januára 1852. V ňom sa okrem iného uvádzalo: „*Najvyššie výnosy z 31. 12. [1851, tzv. silvestrovské patenty – autori] tunajším ľuďom zase trochu zatočili hlavami, Maďari si stavajú vzdušné zámky, Sasi začínajú robiť machinácie a oponovať, aj Valasi [Rumuni – autori] chcú všeličo mať, skrátka, bolo by veľmi užitočné prostredníctvom Argumentum ad hominem ukázať, že hlavné zásady – jeden pán, jeden zákon, jedna vláda a žiadne národné privilégia – zostali rovnaké. Ako také by bolo preto veľmi vhodné grófa nejakým vhodným spôsobom odstrániť ... a tým všetci pochopia, že je to vážne.*“²³ Išlo o saského grófa Franza von Salmena a jeho nahradenie akýmkoľvek Nesasom. Už v októbri 1851 navrhol Schwarzenberg tento krok a po jeho zopakovaní v januári 1852 prišlo konečne na lámanie chleba.²⁴

Saský gróf Franz von Salmen, symbol osobitného a privilegovaného postavenia tohto etnika a ochranca autonómie saskej „*kráľovskej zeme*“, bol za „*uznanie svojich zásluh*“ povýšený k najvyššiemu súdu do Viedne. Nahradil ho úplne cudzí človek zvonku Rudolf Amadei, čo muselo byť pre Sasov dosť frustrujúce. K jeho boku bol vymenovaný dôverník Schwarzenberga a človek s provládnyimi názormi. Tak sa z váženého inštitútu

21 GRIMM, ref. 13, s. 9.

22 VARNHAGEN VON ENSE (ed.). *Friedrich Fürst von Schwarzenberg. Europäische Zeitenwende. Tagebücher 1835 – 1860*. München : Albert Langen – Georg Müller Verlag, 1960, s. 111 a 267. ISBN 17273.

23 MÁDLY, ref. 5, s. 24-25.

24 DEÁK, ref. 7, s. 102.

stala „prázdna floskula“ a bolo už len otázkou času, kedy ho Viedeň definitívne pochová. Akoby symbolicky opustil Amadei aj doterajšie sídlo saského grófa, budovu saské univerzity.

Čoskoro prišiel rad v rámci drastického zúčtovania so saskou autonómiou aj na túto inštitúciu. V marci mala posledné zasadanie, potom stratila svoje súdne právomoci (odvolacím fórom sa stal nanovo utvorený sedmohradský vrchný súd) a nakoniec ju v lete 1852 Bach vyhlásil „ako národné zastupiteľské teleso“ za nezodpovedajúce novým politickým pomerom po prijatí silvestrovských patentov. Keďže Schwarzenberg mal rovnaký názor, celá záležitosť sa dostala najprv na ministerskú radu, potom pred panovníka, aby sa napokon aj saská univerzita potichu vygumovala z verejného života. Nový systém súdnictva platný od 1. 11. 1852 vlastne zrušil súdnu jednotu „kráľovskej saskéj pôdy“. Tradičný systém verejnej správy (stolice, resp. župy) nahradili všadeprítomné dištrikty a okresy (od 1. 1. 1853). Vysoký činiteľ vo Schwarzenbergovom úradníckom zbore – Joseph Bedeus von Scharberg –, ináč cisárov oddaný úradník, napísal v súvislosti s novým územným členením, že keby jeho výlučným cieľom bolo, aby zničili Sasov, nemohli by konať lepšie. Nuž ale aký zámer mohla mať vláda, položil si pateticky otázku, zničením tohto „chudobného verného ľudika“?²⁵ Pod deprimujúcim dojmom päťdesiatych rokov aj názory Sasov prestali byť také jednoznačne lojálne, hoci nakoniec „nemecká“ (viedenská) vláda zostala stále tou, o ktorú sa chceli opierať.

Do akej miery mohol Schwarzenberg vtlačať pečať úradu v provincii, ktorú vlastne ani nepoznal? Berúc do úvahy jeho vysokú funkciu a postavenie môžeme si aj my, spolu s Brigitte Mazohl-Wallnig, položiť otázku: „V tomto prípade nie funkcia formovala svojho držiteľa, ale práve naopak, mohla osobnosť spoluutvárať funkciu ako takú?“²⁶ Schwarzenbergov post bol v prípade Sedmohradska úplne nový, rovnako ako v Lombardsku, kde bol predtým prvým miestodržiteľom. Pred rokom 1848 síce existovala aj v Sedmohradsku funkcia miestodržiteľa, v porovnaní s ňou však mal guvernér úplne iné pole pôsobnosti a plnil úplne iné úlohy.

Schwarzenberg sa zoznámil po prvý raz so Sedmohradskom hneď po svojom nástupe pri príležitosti okružnej cesty po provincii. Uprostred všeobecných osláv a patetických slov sa síce pokúšal zorientovať v pomeroch, jeho postoje však boli určované skôr názormi, ktoré o Sedmohradsku počul ešte vo Viedni. V správe, ktorú zostavil po návrate z okružnej cesty, zaujal vyslovene stanovisko proti uprednostňovaniu sedmohradských Sasov, a síce proti ponechaniu ich – teritoriálne vzájomne nesúvisiaceho – územia. Na základe princípu rovnoprávnosti považoval za nespravodlivé zvýhodňovať 167 000 Sasov bez rovnakého postoja ku 1,2 miliónom Rumunov a pri súčasných krivdách voči 600 000 Maďarom.²⁷ Pokračoval často citovaným vysvetlením: „Doterajšie saské inštitúcie nesú v sebe natoľko pečať demokratických princípov, že pochybujem, či zachovanie nemeckého elementu v tomto smere možno považovať za želané; myslím si, že nepo-

25 FRIEDENFELS, Eugen von. *Joseph Bedeus von Scharberg. Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jahrhundert. II. (1848 – 1858)*. Wien : W. Braumüller, 1877, s. 245.

26 MAZOHL-WALLNIG, Brigitte. *Österreichischer Verwaltungsstaat und administrative Eliten im Königreich Lombardo-Venetien 1815 – 1859*. (Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz, Abt. Universalgeschichte, Bd. 146). Mainz : Philipp von Zabern, 1993, s. 157. ISBN 3805312385.

27 MÁDLÝ, ref. 5, s. 24 (správa guvernéra cisárovi zo 7. decembra 1851).

viem priveľa, keď tieto inštitúcie označím za takmer republikánske bez toho, aby hľadali svoje ťažisko v monarchii a v jednote štátu.“²⁸ V tejto záležitosti išiel v šľapajach svojho bratranca, ministerského predsedu Schwarzenberga, ktorý po prijatí silvestrovských patentov zdôraznil ministromi vnútra, že aj v Sedmohradsku sa musí otvorene postupovať v zmysle princípu „jeden panovník, jeden zákon, jedna vláda“ a nie v duchu akýchkoľvek národných privilégií.²⁹

Kvôli svojim počiatočným úspechom, alebo možno skôr kvôli svojej vojenskej minulosti a rodine, dostal Schwarzenberg roku 1852 okrem viacerých ďalších vysokých vyznamenaní aj Rád zlatého rúna. Jeho činnosť sa však nestretávala s bezhraničným nadšením a jeho pôsobenie v úrade sprevádzali mnohé intrigy. Práve po udelení vysokého vyznamenanania sa naň ministromi polície Johannovi von Kempenovi žaloval vplyvný a Sedmohradsko dobre poznajúci gróf Ferenc Nádasdy, neskorší sedmohradský dvorský kancelár: „Gróf Nádasdy opisoval so zármútkom pomery v Sedmohradsku, na ktoré knieža Karl Schwarzenberg ešte nedorástol.“³⁰

Schwarzenberg pricestoval do Sedmohradska bez rodiny, ktorá zostala na zámku Orlík, respektíve vo Viedni. Do Milána ho svojho času ešte sprevádzala manželka, ale Sedmohradsko sa z Viedne javilo ako divoká a zaostalá provincia, a tak sem prišiel úplne sám. Napriek tomu tu popri úradnej činnosti rozvinul celý rad bohatých aktivít, ktoré prislúchali k životnému štýlu príslušníkov najvyššej aristokracie. Tak bol mecénom a podporovateľom rôznych vedeckých i spoločenských spolkov, vysoké sumy vydával aj na dobročinné ciele. Tieto aktivity „pramenili nielen z nevyhnutnosti stavovsky primeraného vystupovania a bohatých spoločenských stykov s regionálnymi špičkami, ale aj zo snáh utvoriť v zaostalej a jemu podriadenej časti štátu kultúrne kryštalizačné body“.³¹

V apríli 1852 zomrel ministerský predseda Felix von Schwarzenberg. Cisár František Jozef nevymenoval žiadneho nástupcu, keďže už skôr, od mája 1851, prevzal sám aj vedenie vlády a postupne sa odvracal od schwarzenberskej konzervatívnej reformnej politiky. Výrazom absolutistického obratu bol napokon aj jeden zo silvestrovských patentov, ktorý v úplnom závere roka 1851 v mene monarchisticko-byrokratického absolutizmu zrušil oktrojovanú ústavu. Sedmohradský guvernér nebol úplne uzrozumený s novým kurzom, ale ako správny vojak verne plnil príkazy, ktoré dostával z Viedne.

Karl Schwarzenberg síce neuvádzal a ani nemohol uvádzať svoje politické názory bezprostredne do praxe, ale s najväčšou pravdepodobnosťou stál názorovo blízko ku konzervatívne a legitimistickému nastaveniu svojho staršieho bratranca.³² Podľa blízkeho spolupracovníka Josepha Grimma knieža nebol veľkým prívržencom nového re-

28 MÁDLY, ref. 5, s. 24.

29 MÁDLY, ref. 5, s. 25.

30 KEMPEN VON FICHTENSTAMM, Johann Franz. *Das Tagebuch des Polizeiministers Kempen von 1848 bis 1859*. Hg. Josef Karl Mayr. Wien; Leipzig : Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1931, s. 270 (zápis zo 7. decembra 1852).

31 STEKL, Hannes. *Österreichs Aristokratie im Vormärz. Herrschaftsstil und Lebensformen der Fürstenhäuser Liechtenstein und Schwarzenberg*. Wien : Verlag für Geschichte und Politik, 1973, s. 207. ISBN 370280059X.

32 SCHWARZENBERG, Fürst Karl zu. *Geschichte des reichsständischen Hauses Schwarzenberg*. Neustadt an der Aisch : Degener & Co, 1963, s. 290-291.

žimu. Schwarzenberg tvrdil, že by sa mala provinciám ponechať samostatnosť, ale rovnako brať ohľad aj na práva jednotlivých národností: „*Vedel, že celkový zväzok nebude silnejší, keď jeho jednotlivé časti budú vykazovať neželateľnú alebo celkom neprirodzenú rovnakosť. Snahu urobiť z provincie, ktorá bola nositeľom vlastného života, obyčajnú administratívnu jednotku, nepovažoval za žiadnu štátnickú múdrosť.*“³³ Zastával stredové stanovisko. Podľa Grimma „*knieža bol centralistom. To znamená, že bol prívržencom jednoty ríše a v konečnom dôsledku centrálnej vlády, ktorá by podľa jeho presvedčenia mala z centrálneho poľa účinkovania vyňať a posunúť do pôsobnosti autonómie k ríši patriacich provincií všetko, čo je nevyhnutne potrebné pre zachovanie existencie, blahobytu a mocenského postavenia štátneho celku, keďže jeho guvernérska prax mu často poskytla dostatočnú príležitosť spoznať nevýhody neobmedzenej centralizácie. Bol konštitučný vo vlastnom zmysle slova a verný zásadám skutočného ústavného života, rovnosti pred zákonom, voľného výkonu náboženskej praxe, všeobecnej vojenskej a daňovej povinnosti atď., práv, ktoré cisár musel svojim národom za každých okolností zabezpečiť a na ktorých existenciu nemalo zrušenie ríšskej ústavy žiadny vplyv. Bol liberálny, tak ako chcel spravodlivý, silný a slobodný štátny život; konzervatívny, tak ako bol nezávislý od každodennej verejnej mienky a ako chcel zabezpečiť vedenie na zákone a práve založeného vládneho organizmu snažiaceho sa o dobro štátu; ako bol nepriateľsky naladený akémukoľvek panovaniu más a ako si vysoko vážil práva trónu a s plným presvedčením bol ich prívržencom, tak ako voči cisárskym slovom zabezpečeným právam ľudu.*“³⁴

Schwarzenberg pestoval čulé a dobré vzťahy k aristokracii, predovšetkým k jej konzervatívnej a cisársky vernej – nie v poslednej miere aj najbohatšej – skupine (gróf György Bánffy, baróni Lajos Jósika a Albert Bánffy). Kvôli tomu, respektíve aj ako gesto voči Maďarom si vydržiaval byť nielen v „saskom“ Sibiu, ale aj v „maďarskom“ Kluži. Podľa Grimma neprešiel jediný týždeň bez toho, aby ho nenavštívil niektorý z aristokratov a aj on ich navštevoval počas svojich ciest, ešte viac sa s nimi radil, dokonca aj o systéme správy.³⁵ Raz sa aj Grimm zúčastnil na takejto návšteve v Kluži po pozvaní baróna Ádáma Bánffyho: „*Knieža, ktorý – ako je známe – nepil žiadne víno a liehovinu, pil aj tentokrát len vodu. Napriek tomu bol v najlepšej nálade, smial sa a mal činorodý podiel na veselých rozhovoroch pri stole. Nespomínam si, žeby som ho videl niekedy tak veselého.*“³⁶ Nepochybne sa tu cítil byť vo svojom živle, a to aj vtedy, keď by dotyční nepatрили vo Viedni úplne k prvej spoločnosti. Zvlášť ich spájalo spoločné aristokratické hoby – poľovačka.

Mienku uhorskej konzervatívnej aristokracie najlepšie odráža poznámka predsedu urbaniálneho súdneho dvora po smrti kniežaťa Karla Schwarzenberga, že „*strata nášho nešťastného kniežaťa je veľkým úderom pre Sedmohradsko*“.³⁷ Počas života bol často obviňovaný, že priveľmi podliehal vplyvu rumunského ortodoxného metropolitu Andreia Șagunu. Sedmohradský katolícky biskup Lajos Haynald si údajne „*veľmi ťažkal na*

33 GRIMM, ref. 13, s. 8.

34 GRIMM, ref. 13, s. 8-9.

35 GRIMM, ref. 13, s. 6.

36 GRIMM, ref. 13, s. 7.

37 Arhivele Naționale Române Direcția Județeană Cluj, fond F 255, Fond Jósika, Barón Lajos Jósika – korespondencia. L. Jósika S. Jósikovi z 21. 6. 1858.

sedmohradské miestodržiteľstvo a jeho guvernéra knieža Karla Schwarzenberga, ktorý neovplyvňoval priebeh udalostí a myslel len na poľovačky, podliehal zlým vplyvom a celkom nepochopiteľne nechával voľne vládnuť gréckeho biskupa Šagunu“, písal policajný minister Kempen vo svojom denníku.³⁸ „*V Sibiu sa v istých kruhoch viedli rozhovory o tom, že knieža má primálo samostatnosti, že istým osobnostiam ponecháva v služobných veciach priveľký vplyv atď.*“, napísal po Schwarzenbergovej smrti tiež Grimm, inak jeho verný človek a spolupracovník.³⁹ Medzi Rumunmi a Sasmi sa, práve naopak, presadzoval názor o príliš veľkom vplyve uhorsko-maďarskej aristokracie. Aj z toho muselo byť viac ako zrejmé, že Schwarzenberg sa pohyboval vyslovene medzi dvoma, či viacerými, mlynskými kolesami.

Hoci Schwarzenberg pestoval dobré vzťahy s uhorsko-maďarskou aristokraciou a čiastočne ju aj podporoval, ani na okamih nezabudol na svoje poslanie a celý čas zastupoval celoštátne záujmy, ktoré mali byť prioritou jeho úradu. To bolo celkom zjavné z jeho postoja v záležitosti právnickej akadémie, ktorá mala byť založená v Kluži. Cisár chcel roku 1853 – ako gesto dobrej vôle a čiastočne ako náhradu za zrušené konfesiónálne vysoké školstvo – popri sibinskej nemeckej právnickej akadémii povoliť aj založenie maďarskej právnickej akadémie v Kluži. Guvernér však vyslovil proti tomu viaceré ústne námietky. Minister kultúry gróf Leo Thun si úplne osvojil Schwarzenbergov názor a odmietol v ministerskej rade založenie akadémie s nasledujúcim argumentom: „*Právnická akadémia v Kluži, v meste skrz-naskrz maďarskom, vo vyčajnom sídle sedmohradskej šľachty a v ohnisku poslednej revolúcie, by – ako sa dá predpokladať – čo len jedna maďarská prednáška mohla poskytnúť pôdu separatistickým nacionálnym snahám a zväčšiť rozkol medzi dvoma hlavnými kmeňmi, Sikulmi a Rumunmi.*“⁴⁰

Neskôr už Schwarzenberg vo svojich úradných aktivitách zjavne rezignoval a poľovačky preňho znamenali tradičné a vytúžené rozptýlenie. V posledných rokoch svojho života stále viac chorľavel. Zomrel v júni 1859 vo Viedni, keď ho pred smrťou navštívil aj cisár.⁴¹

Po smrti Schwarzenberga sa na čelo Sedmohradska v rokoch 1858 – 1860 opätovne postavil aristokrat a dôstojník vysokého rangu knieža generál Friedrich von Liechtenstein (1807 – 1885). Predstavoval tak istú kontinuitu v úrade, čo sa však nedalo vôbec povedať o úradníckom aparáte, ktorý zaznamenal v porevolučnom desaťročí veľké zmeny. V päťdesiatych rokoch bolo v Sedmohradsku vymenovaných pozoruhodne veľa úradníkov, ktorí pochádzali a prichádzali z iných provincií ríše (z Čiech, Haliče, Bukoviny atď.). Títo úradníci, kvôli svojej uniforme výsmešne nazývaní bachovskí husári, tak-

38 KEMPEN, ref. 30, s. 393-394 (zápis z 15. apríla 1856).

39 GRIMM, ref. 13, s. 7.

40 HEINDL, Waltraud (ed.). *Die Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848 – 1867. III. Abteilung: Das Ministerium Buol-Schauenstein, Bd. 1. 14. April 1852 – 13. März 1853*. Wien : Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1975, s. 430 (vyjadrenie ministra Thuna z ministerskej rady z 22. januára 1853). ISBN 3215712180. Thun zastával mienku, že „*pri národnostnom rozštiepení obyvateľstva Sedmohradska nie je ešte myšlienka spoločnej univerzity uskutočniteľná*“ (s. 430-431).

41 SCHWARZENBERG, ref. 32, s. 304. K tomu aj kondolenčné listiny a rôzne prejavy účasti v Státni oblastní archiv (ďalej SOA) Třeboň, RA Schwarzenbergů, Karl II. Schwarzenberg, inv. č. 1 052, kartón (ďalej k.) 174: Kondolencie stavov, miest a obcí Sedmohradska. K tomu tiež tamže, inv. č. 1 098, k. 180: Nákres spoločenskej budovy vo Sf. Gheorghie.

mer úplne monopolizovali finančnú správu a mnohí z nich stáli vo vysokých funkciách aj v rámci civilnej správy.⁴²

Porážka v severnom Taliansku roku 1859 donútila cisára revidovať vnútornú politiku, čo viedlo k odstráneniu absolutizmu a centralizmu. V októbri 1860 – v dôsledku Októbrového diplomu – bol v Sedmohradsku znovunastolený systém starej štátnej správy (vrátane Dvorskej kancelárie a ústredného sedmohradského vládneho orgánu Gubernia). Koncom roka cisár vymenoval grófa Imre Mikóa (1805 – 1876) za nového guvernéra. V duchu vtedajších rozsiahlych viedenských ústupkov išlo v jeho prípade nielen o príslušníka starej uhorskej politickej elity, ale dokonca o aristokrata, ktorý pochádzal priamo zo Sedmohradska a jeho osud mu mimoriadne ležal na srdci.⁴³ Takýto ojedinelý krok Viedne sa však rýchlo ukázal byť obyčajným politickým ťahom. Mikó sa totiž od začiatku usiloval o naplnenie únie s Uhorskom, čo považoval za svoju hlavnú úlohu. Rýchlo ale zistil, že táto forma integrácie v žiadnom prípade nebola zámerom dvora. Keď panovník navyše zvolal sedmohradský snem nie do tradičného centra Maďarov, do Kluže, ale do saského Sibiu a stanovil pritom nezvyčajne nízky volebný cenzus, čo bolo očividne v prospech sedmohradských Rumunov – to už bolo preňho priveľa. Mikó protestoval rozsiahlym spisom a otvorene sa vzoprel nariadeniam z Viedne. Po konflikte s gréckokatolíckym biskupom a metropolitom sa v novembri 1861 vzdal svojho úradu.⁴⁴ Znovu bol vymenovaný vysoký armádny predstaviteľ, poľný maršal-poručík Ludwig Folliot de Creneville (1813 – 1876), predseda Gubernia. Viedenskej vláde sa však napriek tomu nepodarilo nájsť uspokojivé riešenie sedmohradskej otázky.

Gróf Emanuel Péchy

Nový centralistický pokus zo začiatku šesťdesiatych rokov znovu prehodnotil v očiach Viedne úlohu Sedmohradska. Sasi a Rumuni podporovali rišsky centralizmus, keďže pre nich predstavoval podstatne menšie ohrozenie ako „*vytváranie maďarského národa*“ (*nation building*). Preto vyslali svojich delegátov do rišskej rady a aj s ich pomocou sa snažili zabezpečiť autonómiu Sedmohradska. Maďarmi bojkotovaný sibinský snem potvrdil rovnoprávnosť Rumunov a ich jazyka. Pasívny odpor maďarskej politickej elity – aj keď sa obmedzoval len na pomerne úzky kruh z nej – otvoril pred Rumunmi a Sasmi znovu prijateľnú politickú alternatívu. Rumuni sa pokúšali využiť priaznivú príležitosť na získanie nových pozícií, Maďari to zase pocíťovali ako pokus o svoje vytlačenie z verejnej správy a v únii s Uhorskom videli dlhodobu jediné možné riešenie a východisko pre celé Sedmohradsko. Autonómia sa stávala stále viac ilúziou a osud

42 BENEDEK, Gábor. Ministerialbeamte zur Zeit des Ausgleiches. In BÁCSKAI, Vera (ed.). *Bürgertum und bürgerliche Entwicklung in Mittel- und Osteuropa. II*. Budapest : MTA Közép- és Kelet-Európai Kutatási Központ, 1986, s. 583 a nasl. ISBN 9630171775; BENEDEK, Gábor. A minisztériumi tisztviselők mobilitása a dualizmus idején. In Á. VARGA, László (ed.). *Rendi társadalom – polgári társadalom. I*. Salgótarján : Nógrád Megyei Levéltár, 1987, s. 394-395. ISBN 963724302X; HOLEC, Roman. Aristokracia a byrokracia ako súčasť politickej elity Uhorska. In FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.). *Občanské elity a obecní samospráva 1848 – 1948*. Brno : CDK, 2006, s. 189-211. ISBN 8073250918.

43 Pred rokom 1848 bol Mikó správcom sedmohradskej pokladnice (kincstartó, Präsident des Theaurariats) a zodpovedný za záležitosti komory. V lete roku 1848 sa po prvý raz stal sedmohradským guvernérom.

44 KÖPECZI – MISKOLCZY – SZÁSZ, ref. 4, s. 1476, 1490-1492; EGYED, Ákos. *Gróf Mikó Imre, Erdély Széchenyije*. Sepsiszentgyörgy : Charta Kiadó, 2007, s. 200-206. ISBN 9738326309.

Sedmohradska závisel vyslovene od vývoja rakúsko-maďarských rokovaní o vyrovnaní. Už nestála otázka, či autonómia alebo centralizmus, ale išlo o to, či sa centralizmus zrealizuje pod egidou Viedne alebo Pešti.⁴⁵

Roku 1865 sa už ukazovali zreteľné znaky zmeny a aj politika voči Uhorsku sa postupne menila. Pád schmerlingovského systému mal aj pre Uhorsko dôležité následky. V júni vymenoval cisár nových ľudí na čelo uhorskej a sedmohradskej Dvorskej kancelárie. Rovnako na koniec roka 1865 cisár zvolal sedmohradský snem do Klužu, po tom, čo odročil zo strany Maďarov bojkotovaný snem v Sibiu. Nový snem, teraz už s maďarskou väčšinou, opätovne posilnil myšlienku únie s Uhorskom.

Rakúsko-maďarské vyrovnanie tvorilo roku 1867 novú situáciu. Na základe maďarskej požiadavky a napriek protestom Rumunov a Sasov sa opätovne uviedla do platnosti už roku 1848 deklarovaná únia so Sedomhradskom. Zo strany uhorsko-maďarských politických elít išlo o jednu z podmienok vyrovnania. Po tom, čo vo februári 1867 zrušili sedmohradskú Dvorsku kanceláriu, prevzala uhorská vláda aj správu sedmohradských záležitostí, hoci mechanizmy vlastného vládnutia a integrácie Sedomhradska ešte len čakali na vypracovanie. Na prechodné integračné obdobie (1867 – 1872) bol do funkcie kráľovského komisára Sedomhradska vymenovaný gróf Emanuel Péchy (1813 – 1889), bývalý abovsko-turniansky župan a predmarcový administrátor Zemplínskej stolice.⁴⁶ Péchy súčasne plnil aj úlohu predsedu ešte pri živote ponechaného Gubernia ako tradične najvyššieho vládneho orgánu Sedomhradska.

Bolo viac ako pravdepodobné, že Viedeň už od začiatku nechcela na tento horúci post vymenovať žiadneho zo sedmohradských politikov. Na uskutočnenie úloh sa javil ako najlepšie riešenie človek zvonku, ktorého by neovplyvňovali žiadne potenciálne osobné väzby a príbuzensko-priateľské vzťahy.

Zaujímavé boli z tohto hľadiska názory Miklósa Wesselényiho, najvýznamnejšieho sedmohradského politika z reformného obdobia, ktorý roku 1848 na adresu vtedajšieho zástupcu maďarskej revolučnej vlády kriticky poznamenal: „*Ani on tu nevystúpil veľmi slávnostne. V takej byrokraticko-aristokratickej krajine akou je Sedomhradsko sa nedá imponovať s republikánskou jednoduchosťou: tu je potrebný erb, titul, žirara, pompa.*“⁴⁷ Už roku 1848 sa nepovažovalo za šťastné riešenie vymenovanie „domáceho“ človeka na čelo Sedomhradska a miestne elity si skôr želali osobnosť vysokého rangu z Uhorska. Že sa podobné úvahy objavovali aj roku 1867, potvrdzujú denníkové záznamy neskoršieho uhorského ministerského predsedu Menyhérta Lónyaya, ktorý si koncom februára roku 1867 poznamenal, že sedmohradskí Maďari si želajú „*veľkého pána, ale nie Sedomhradsčana*“.⁴⁸

45 Podrobnejšie PÁL, Judit. *Unió vagy „unificáltatás”? Erdély uniója és a királyi biztos működése (1867 – 1872)*. (Erdélyi tudományos füzetek 267). Kolozsvár : Erdélyi Múzeum Egyesület, 2010, s. 138-160. ISBN 9786068178196.

46 O ňom podrobne HOLEC, Roman – PÁL, Judit. *Aristokrat v službách štátu. Gróf Emanuel Péchy*. Bratislava : Kalligram, 2006. ISBN 8071499005.

47 B. Wesselényi Miklós levelei Deák Ferenchez 1841 – 1850. Második közlemény. Közli Z. Ferenczi. In *Történelmi tár: Új folyam. V*. Budapest 1904, s. 347-348 (list zo 7. 6. 1848).

48 A minisztérium bemutatásáról és a kormány első előterjesztéseiről. In KÓNYI, Manó (ed.). *Deák Ferenc: Beszédei. IV. 1866 – 1867*. Budapest 1897, s. 347 (citovaný zápis z denníka Menyhérta Lónyaya z 28. 2. 1867).

Bolo zrejme, že na uvedených kritériách sa zhodla Viedeň s Pešťou bez väčších problémov. Prečo padlo rozhodnutie práve na Péchyho, malo zrejme viacero dôvodov. Emanuel Péchy už viackrát predtým osvedčil svoju lojalitu voči panovníckemu domu, súčasne však bol verným a dôveryhodným mužom aj pre vládnucu deákovskú stranu. Pravdepodobne i jeho vzťahy k andrássyovskej rodine, a zvlášť k ministerskému predsedovi Gyulovi Andrássymu, prispeli k tomu, že sa pozornosť vlády obrátila k jeho osobe, keď sa vynorila ako naliehavá potreba vymenovať kráľovského komisára.⁴⁹

Hlavnou úlohou kráľovského komisára malo byť uskutočnenie únie Sedmohradska s Uhorskom v praxi, upokojenie vášní a tlmenie nacionálneho a konfesionálneho napätia. K jeho úlohám rovnako patrilo, že – na základe dôkladného poznania sedmohradských pomerov – bude predkladať vláde návrhy a požadované situačné správy, hlavne so zreteľom na potrebné zmeny v oblasti personálnej politiky a úradných právomocí, ďalej že podnikne kroky, aby sa aj v Sedmohradsku mohli čo možno najskôr uskutočniť ústavné zmeny v municípiách. Komplikovaná národnostná otázka a skutočnosť, že Sedmohradsko sa po tri storočia vyvíjalo úplne autonómnym spôsobom, nerobili z jeho integrácie vôbec jednoduchú úlohu.

Politická integrita „uhorskej vlasti“ bola po roku 1867, a tak sa to pociťovalo aj po desaťročiach, „naliehavo dôležitou úlohou a vyžadovala si medzi mnohými odstredivými nepriateľskými živlami bezvýhradné vlastenectvo, starostlivý rozhlad, jemný takt, výbornú riadiacu prax, ale popri tom ešte aj železný dôraz a energiu. Všetky tieto vlastnosti vláda našla v grófovi Manó Péchym“.⁵⁰ Toľko oslavný spis „rodnej“ Abovsko-Turnianskej župy po smrti svojho významného rodáka a funkcionára.

Péchy disponoval rozsiahlymi skúsenosťami. Vlastné pomery Sedmohradska mu však boli cudzie a nepoznal ani tamojších ľudí. Preto považoval za potrebné zoznámiť sa ešte pred svojím príchodom do Sedmohradska s názormi sedmohradských poslancov a podrobne sa nechať informovať o tamojšej situácii a podmienkach. Zo začiatku sa opieral o znalosti pomerov a skúsenosti Gusztáva Groisza (spomeňme si na Schwarzenberga a jeho oddaného prívrženca Grimma), ktorý ako viceprezident Gubernia až do Péchyho príchodu provizórne plnil aj úlohu guvernéra.⁵¹ Zo strany uhorských liberálov bol Groisz napádaný kvôli svojej minulosti, keďže sa počas neoabsolutizmu údajne „skompromitoval“ zastávaním úradnej funkcie, ba dokonca bol predsedom Maďarmi bojkotovaného sedmohradskeho snemu v Sibiu v rokoch 1863 – 1864.

Ako predseda Gubernia označil Péchy vo svojej nástupnej reči (svojím spôsobom išlo o akési programové prehlásenie) národnostnú otázku za „uholný kameň“ Sedmohradska. V jeho prejave – ako aj vo vládnej politike – spĺvalo vyhlásenie práv s plánovanou prítomnosťou pri realizácii všetkých zámerov: „*Naproti tomu, ak by sa svätá vec ná-*

49 HOLEC, Roman – PÁL, Judit. Štyri stretnutia a dve kariéry (gróf Gyula Andrássy a gróf Emanuel Péchy). In *Acta Historica Neosoliensia*, 9 (Banská Bystrica 2006), s. 65-80. ISSN 1336-9148. Detaily vo veci vymenovania Péchyho, ako aj podrobnosti jeho úradovania v Sedmohradsku HOLEC – PÁL, ref. 46, s. 242 a nasl.

50 Štátny archív Košice, Abovsko-Turnianska župa III., k. 103, inv. č. 205, č. 637; Abaúj-Torna vármegye történyhatósági bizottsága 1890. évi október hó 13-ik napján tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve.

51 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Budapest (MNL OL), K 26, Miniszterelnökség, 1867/36. A királyi biztos hatásköre, s. d.

rodov buď prostredníctvom jednotlivcov, alebo zoskupení zneužila na dosiahnutie takých cieľov, ktoré by ohrozovali jednotu štátu, bezpečnosť alebo mierový pokoj obyvateľov a tieto ciele by popreli všetky vzťahy so štátom a zákonné medze alebo v hocijakom smere by ohrozovali štát, tak takéto sebecké a poburujúce snahy treba už v zárodku dôrazne udušiť, a to v záujme vlády a trónu, ale aj v záujme stáleho udržania a zabezpečenia samotných tých národov, ktoré sa búria. Toto považujem za svoju najväčšiu povinnosť.“ Nakoniec nasledovalo úprimné vyznanie, ktoré zodpovedalo vtedajšiemu progresívnemu chápaniu tak široko diskutovanej národnostnej otázky: „*Ja náš pekný domov Sedmohradsko – vlast' lesov a starých bájí – si tak predstavujem ako jeden starý les, ktorý má rozličné stromy – dub, jedľa, buk atď., ako Maďar, Sikul, Rumun, Sas, Armén, ale zato všetci celou dušou i telom sú zapálení synovia jedného pekného domova – sme všetci príbuzní, ktorí v záujme vznešeného trónu a v záujme našej vlasti vedia spolu žiť, ale keď treba aj umrieť...“⁵²*

Péchy bol však čoskoro konfrontovaný s komplikovanou realitou Sedmohradska. Aby sa v nej čo najlepšie zorientoval, uskutočnil koncom mája – podobne ako Schwarzenberg – okružnú cestu krajinou, navštívil územia obývané jednotlivými národnosťami, viedol rozhovory s predstaviteľmi správnych úradov a konfesií, pokúšal sa hodnotiť verejnú mienku, nálady obyvateľstva i celkové pomery. Jeho prijatie bolo rozmanité: Maďari a Sikulovia boli nadšení, Sasi zdôrazňovali svoju lojalitu, Rumuni ho však prijímali s rezervou alebo dokonca s odmietaním. Ale aj za „bezhraničným entuziazmom“ sedmohradských Maďarov a Sikulov sa skrývali veľmi rôznorodé – často protirečivé – záujmy a očakávania.

Úrad kráľovského komisára vyžadoval od verejnej správy a úradníctva – aj keď nie otvorene a verejne – podporu záujmov vlády hlavne počas volieb. To bolo možné pozorovať pri voľbách roku 1869, keď Péchy umožnil vyvíjaním tlaku a rôznymi politickými kombináciami víťazstvo vládnej strany.

Národnostná otázka, reorganizácia správy, presadzovanie uhorskej legislatívy v Sedmohradsku, presun najvyššieho súdu do Pešti, riešenie urbárskych záležitostí, personálne otázky a k tomu celý zoznam ďalších otvorených problémov – to všetko boli úlohy, s ktorými bol Péchy aj uhorská vláda konfrontovaný v nasledujúcich mesiacoch a rokoch. Už skoro sa však ukazovalo, že ani pri najlepšej vôli sa nedali uviesť do súladu všetky záujmy. Situácia sa komplikovala aj skutočnosťou, že na realizáciu integrácie neexistoval žiadny hospodársky ani akýkoľvek iný plán. Namiesto dopredu vypracovanej koncepcie sa utvárali jednotlivé predstavy a uvádzali do života doslova „za pochodu“ a bez toho, aby sa dôkladne zhodnotili možné následky. Štátoprávne myslenie primárne určovalo všetky postupy v akejkoľvek otázke.

Lavírovanie medzi rôznymi záujmami sa ukázalo ako veľmi ťažká, ak nie neriešiteľná úloha. Pred väčšinou pri moci stojacich uhorsko-maďarských liberálov sa vznášal ideál centralizovaného národného štátu, ktorý však nebol zlučiteľný so systémom sedmohradskej autonómie. Liberálny štát ústami svojich predstaviteľov tvrdil, že akýkoľvek partikularizmus je prežitkom feudalizmu, nekompatibilný s liberálnym a na právnej rovnosti založeným štátom a nedá sa s ním zjednotiť ani ako „štát v štáte“ (tak zvykla byť

52 K. L. [Kóváry L.]: Kolozsvár, május 11. *Korunk*, 7, č. 56 z 12. 5. 1867.

apostrofovaná saská autonómia). Preto liberálna elita považovala za oprávnené zrušenie akejkoľvek „národnej“ autonómie, javiacej sa ako samostatná politická entita. Väčšina saskkej elity naproti tomu protestovala s pomocou všetkých legálnych prostriedkov a pokúšala sa všemožnými prostriedkami zachrániť saskú samosprávu. Sklamaní Rumuni sa zase v marci 1869 rozhodli pre politickú pasivitu. Domnievali sa, že dualizmus bude len prechodným obdobím a vsadili na vyčkávaciu taktiku.

Názory na reorganizáciu správy a centralizáciu boli rozdielne. Nielen Sasi, ale aj časť sedmohradských maďarských elít zotrvala na zachovaní starých pomerov. Samotný Péchy zastával mienku, že „zachovanie a konsolidácia únie sa stáva životnou otázkou v najvlastnejšom záujme Sedmohradska. Ja sám považujem za bezpodmienečne nutné a v záujme konsolidácie samotnej únie za žiaduce a želateľné, aby sa centralizácia a správna únia rozšírila na Sedmohradsko len do tej miery, v ktorej ide o zabezpečenie jednoty zákonodarstva a vlády“.⁵³ Toto zdôrazňoval aj neskôr: „Úniu považujem pre obe časti za nekonečne škodlivú, lebo v Sedmohradsku zaznamenali mnohé významné a organické otázky úplne iný vývojový proces a vznikli inak ako v Uhorsku. Je preto primerané, ba ešte viac, je nevyhnutne potrebné, aby sa riešili primerane miestnym pomerom, inak budú tieto otázky nielenže riešené neúčelne, ale stanú sa zdrojom neustálej nespokojnosti.“⁵⁴ Poukazovanie na organický vývoj bolo typickým inštrumentárium pre konzervatívcov ako Péchy, navyše kompatibilným s centralizačnými predstavami nového štátu. Bol síce známe, že deákovská strana nebola so zreteľom k žiadnemu stanovisku, a to ani k ideologickému, jednotná, Péchyho mienku si však vláda v konečnom dôsledku neosvojila.

Ani v otázke zachovania oddelených sedmohradských správnych orgánov nebola mienka v rámci uhorsko-maďarských politických elít jednotná. Radikáli požadovali okamžité zrušenie správnych úradov, aby sa únia mohla stať reálne nezvratnou skutočnosťou. Väčšina však zastávala mienku, že pre Sedmohradsko by bolo priaznivejšie, keby jeho záujmy zastával jeden centrálny úrad. To by bol účinný a funkčný spôsob ako uľahčiť správu a to by v neposlednej miere vyžadovali aj nezregulované pozemkové pomery.⁵⁵ Zrušenie Gubernia sa uskutočnilo roku 1869 po tom, čo parlament uzákonil realizáciu únie.⁵⁶ Péchy bol na istý čas ešte ponechaný v úrade, ale z „ruiny“ Gubernia zorganizovaný úrad kráľovského komisára fungoval už len ako svojho druhu sprostredkovateľský „poštový úrad“, pričom aj okruh činností kráľovského komisára bol zásadne obmedzený. Až roku 1872 označila vláda zjednotenie Sedmohradska za ukončené.

53 MNL OL, K 26, 1871-IX-1817, Správa kráľovského komisára E. Péchyho uh. min. predsedovi Menyhértovi Lónyayovi z 30. 11. 1871 (k tomu priložená ďalšia anonymná správa).

54 Ref. 53.

55 MNL OL, F 270, Erdélyi királyi biztos, Elnöki iratok, Nr. 480/1867. A királyi biztos emlékirata a Főkor-mányszék meghagyása vagy megszüntetése tárgyában, 16. 9. 1867.

56 V úvode zákonného článku I/1848, ktorý prijal sedmohradský snem, a opätovne potvrdil po rakúsko-maďarskom vyrovnaní uhorský zák. článok XLIII/1868 – bola vyzdvihnutá právna rovnosť všetkých obyvateľov štátu. Po zjednotení Sedmohradska s Uhorskom roku 1848 a 1867 sa uvedená právna rovnosť potvrdila: „tak ako v bratskej uhorskej krajine sa deklarovala a uviedla do praxe právna rovnosť všetkých občanov, rovnakým spôsobom bude uznaná aj tu, so zreteľom na všetkých obyvateľov vlastní a bez rozdielu národa, jazyka a náboženstva, za večný a nezmeniteľný princíp a všetky doterajšie tomu protirečiacie zákony sú týmto zrušené“.

Pravdepodobne je zbytočné zdôrazňovať, že politické konflikty a zvlášť spory medzi národnosťami nestratili ani zďaleka na ostroti a aj neskorším vládam spôsobovali ešte mnohé starosti.

Výrazom stále zreteľnejších tendencií uhorsko-maďarskej vládnej politiky sa stalo od roku 1872 pripravované zrušenie autonómie saskej „kráľovskej zeme“ označované ako jedna z naliehavých štátnych otázok. Nepomohol ani protest saskej univerzity. Vláda odňala Sasom právo na akúkoľvek národnú organizáciu. V duchu týchto stanovísk a po nenávistej tlačovej kampani, v ktorej bola univerzita označovaná za „stredovekú múmiu“ prišlo v marci 1876 nakoniec k tomu, že uhorský parlament historickú Universitas Saxonum definitívne zrušil. Márne boli protesty, že aj národnostný zákon vyslovene uvádza kompetencie inštitúcie, ktorá teraz stála pred svojim zánikom. Tisza opätovne zdôraznil, že uvedený zákon uznáva len „maďarský“ národ a municipiálna autonómia Sasov teda nemá nárok na existenciu. Ani kolektívne národné práva, ani akákoľvek forma územno-administratívnej autonómie nemaďarských národností neboli podľa neho zlučiteľné s maďarskou štátnou ideou.⁵⁷

Usporiadanie žúp ukončilo nielen autonómiu kráľovskej zeme, ale reorganizáciu roku 1876 zanikli aj sikulské stolice. Zrušenie starého stavu sa ani v tomto prípade neuskutočnilo bezbolestne, keďže každú zmenu sprevádzali polemiky a spory. Všetky bývalé privilegované územia a mestá v Sedmohradsku ťažko niesli stratu svojich práv. Medzi obyvateľmi išlo navyše o bolestivý a zdĺhavý proces, keďže vedomie stáročných privilégií a hrdosť z istej identity sa dostali až do ich mentálnych vzorcov. Ako raz Péchy v súvislosti s formovaním súdnych stolíc napísal „za menšiu chybu považujem, ak sa územno-správne usporiadanie v Sedmohradsku radšej ešte odročí, než aby sa bez dostatočných príprav poskytol priestor pre nedozerné nedorozumenia a chyby“.⁵⁸

Sedmohradskí Maďari sa po vytvorení únie cudne usilovali obísť každý odkaz na niekdajšiu samostatnosť. Takto sa aj medzi verejnosťou v prvom období únie dostalo pomenovanie „Sedmohradsko“ do úzadia a namiesto neho sa používalo radšej pomenovanie „územia za Királyhágom“ (Királyhágó bolo pohorie medzi dnešnou Oradeou a Klužom, od ktorého na východ začína vlastné Sedmohradsko). Kluž stratil postavenie „hlavného mesta“, politická i duchovná elita sa orientovala na Budapešť a začlenila sa do celoštátnych strán a spolkov, resp. hľadala svoje uplatnenie v „novom“ hlavnom meste.

Známa téza Steina Rokkana o tom, že prenikanie provinčných elit do štátneho aparátu posilňuje pozíciu tej-ktorej provincie v štáte sa však nepotvrdila. Jednak preto, že „penikanie“ ani zďaleka nezodpovedalo volebným možnostiam, ďalej že byrokratické špičky zo Sedmohradska splyvali so štátnym národom a taktiež preto, že medzi sedmohradskými elitami v Budapešti prevládala lojalita voči štátu, ktorá nestála v protiklade s národnou identitou. Dôsledky sa dali zhrnúť do niekoľkých téz. Štát a národ sa stali kľúčovými pojmami, čomu sa podriaďovali aj záujmy regiónu. Centralizácia štátu sa stala synonymom pre jeho modernizáciu a bola spojená s jazykovou unifikáciou Uhorska.

57 BARTH, Hans – GÖLLNER, Carl. *Die siebenbürger Sachsen in den Jahren 1848 – 1918*. Köln; Wien : Böhlau Verlag, 1988, s. 153-154 a 163-164. ISBN 9783412055875.

58 MNL OL, F 270 Erdélyi királyi biztos, Elnöki iratok, 1871/598.

Schwarzenberg a Péchy – niekoľko záverov

Keď zoberieme do úvahy spoločné body úradníckych kariér oboch bližšie sledovaných osobností zistíme, že v každom z týchto prípadov išlo o integračný pokus: v päťdesiatych rokoch sa malo Sedmohradsko stať súčasťou habsburskej ríše ako celku a po roku 1867 malo byť integrované do Uhorska v rámci Rakúsko-uhorskej monarchie. Pri oboch pokusoch siahla tak Viedeň, ako aj Pešť po už overených a lojálnych predstaviteľoch. Schwarzenberg a Péchy sa stali v súvislosti s centralizáciou a integráciou Sedmohradska symbolickými postavami päťdesiatych, resp. prelomu šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov. Nebolo vôbec náhodné, že obaja pochádzali z dynasticky vernej, katolíckej a ako opory monarchie vnímanej aristokracie. Schwarzenbergovci – a čiastočne aj péchyovská rodina – patrili k tým aristokratom, ktorí presahovali národné hranice. Na jednej strane vykazovali neotrasiteľnú lojalitu voči korune, na druhej však zostávali nositeľmi štátneho vedomia taktiež viazaného na dynastiu, pričom oba tieto postoje sa navzájom nevylučovali.⁵⁹ Po roku 1867 sa dostáva dynastická lojalita v podmienkach Uhorska do úzadia v prospech štátnej lojality. Péchy ako maďarský aristokrat stelesňoval oba uvedené postoje, respektíve preňho ako lojálneho aristokrata, osvedčeného byrokrata a príslušníka vládnej liberálnej strany nestáli v žiadnom protiklade. Pre Schwarzenberga zostávala dominantná a rozhodujúca lojalita voči panovníkovi a panujúcemu domu.

Armáda – ako hlavná opora cisára – nadobudla po udalostiach rokov 1848 – 1849 zvlášť dôležitú úlohu. V rebelujúcich provinciách bola zavedená vojenská správa, čo vysvetľovalo vymenovanie Wohlgemutha, Crenevilla a Liechtensteina ako vojakov do čela Sedmohradska, ďalej Schwarzenberga ako človeka, ktorý mal za sebou vojenskú kariéru, za guvernéra najprv v Taliansku, neskôr v Sedmohradsku. V župnej správe strávená minulosť Péchyho bola rovnako dôležitá, lebo byrokracia patrila k oporným pilierom monarchistického systému.

Ústami Miroslava Hrocha a Anthony Giddensa možno zhrnúť, že cesta od predmoderného k modernému štátu sa vyznačovala ustanovením kontinuítnej a efektívnej byrokratickej i vojenskej kontroly nad vlastným územím, presne vymedzeným hranicami.⁶⁰

V prípade Sedmohradska bolo určite dôležité, že guvernér stál nad miestnou spoločnosťou nielen kvôli svojej lojalite, ale aj kvôli spoločenskej i vonkajšej pozícii, respektíve že svojím spôsobom zohrával vyrovnávaciu úlohu medzi rôznymi národnosťami a konfesiami. Slová Brigitty Mazohl-Wallnig o ľudoch, ktorí boli vo všeobecnosti menovaní do podobných funkcií, možno považovať za mimoriadne výstižné: „*Miestodržiteľom sa stal len ten, kto stál tak vysoko na vrchole sociálnej pyramídy, že prestíž funkcie nepotreboval k zachovávaniu svojej vlastnej prestíže a ktorú mal aj bez toho, aby bol miestodržiteľom.*“⁶¹

V Uhorsku obsadzovali od konca 18. storočia najvyššiu pozíciu, teda palatínsku, habsburskí arcivojvodovia. V Sedmohradsku ale najvyššiu funkciu, úrad miestodržiteľa, obsadzovali – okrem pokusu z polovice 18. storočia a z predmarcového obdobia (v ro-

59 Pozri STEKL, ref. 31, s. 121-122.

60 HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních politických národů*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2009, s. 99. ISBN 9788074190100.

61 MAZOHL-WALLNIG, ref. 26, s. 157.

koch 1835 – 1837 arcivojvoda Ferdinand d'Este) – tradične predstavitelia miestnej elity. V novej situácii, ktorá nasledovala po roku 1848, sa na túto tradíciu vedome rezignovalo. Guvernér sem býval preložený z inej časti ríše a musel mať blízky vzťah k Viedni. Péchy síce neprišiel do Sedmohradska z centra, ale z Horného Uhorska – prišiel teda taktiež z vonkajšieho prostredia a miestne pomery mu boli rovnako cudzie, aj keď nestál tak vysoko nad lokálnou elitou ako knieža Schwarzenberg.

Obaja – Schwarzenberg i Péchy, ale platilo to aj o ďalších – boli v provincii „cudzí“. V habsburskej ríši bolo v podstate – na rozdiel napríklad od ruského impéria – len obdobie neoabsolutizmu takým, v ktorom sa mohlo hovoriť o významnejšej cirkulácii úradníkov, inak zostávala správa tradične v rukách miestnych elit. Na najvyššej, to jest na guvernérskej/miestodržiteľskej úrovni, sa zmeny odohrali iným spôsobom: v severnom Taliansku napríklad všetci nositelia uvedených funkcií pochádzali z inej časti ríše a mali iný materinský jazyk.⁶² Imre Mikó bol jedinou výnimkou, ale jeho krátka epizóda rýchlo stroskotala na neriešiteľnom rozpore medzi ním a Viedňou.

Čo sa týka jazyka, v Sedmohradsku neexistoval od čias latinčiny žiadny „neutrálny“ jazyk a používanie ktoréhokoľvek z ostatných muselo zákonite nadobúdať politický charakter. V dôsledku svojráznych pomerov v Sedmohradsku hovorili obaja kľúčoví guvernéri rôznym materinským jazykom, ktorý bol však identický s jazykom jednej národnosti v Sedmohradsku. Na jednej strane to uľahčovalo komunikáciu, na druhej strane to voči obom vyvolávalo nedôveru ďalších národností, predovšetkým vždy mimo stojacich Rumunov. Práve príklad Schwarzenberga ukazoval, že jazyk nemusel znamenať žiadnu identifikáciu: knieža mal predsa značné výhrady voči Sasom a ich politickým zámerom. Obom sa len čiastočne podarila integrácia do miestnej spoločnosti a pestovali vzťahy predovšetkým k aristokracii. Obaja však zostali „cudzincami“, keďže ani jeden sa nepokúšal etablovať do pozície patróna, ako to bývalo častým zvykom napríklad v Rusku.⁶³ Nevybudovali si teda sieť lojálne oddaných dôverníkov, čo vyplývalo aj z toho, že ich misia nemala dlhodobý charakter a po splnení úloh museli počítať so svojim ďalším „použitím“. Predchodca oboch – Wohlgemuth – nemohol mať ani stavovsky ambície integrovať sa do tamojšej aristokratickej spoločnosti.

Obaja vysokí štátni úradníci – Schwarzenberg i Péchy – boli nástrojom centra na periférii. Hoci boli typickí konzervatívci a zdôrazňovali význam miestnej autonómie, predsa stáli v prvom rade v službách ríšskej centralizácie, respektíve národnoštátnej centralizácie v rámci ríše. Wohlgemuth, de Creneville, ale aj Liechtenstein boli ako vojaci predovšetkým mužmi plniacimi a vydávajúcimi rozkazy. Ich ambície vstupovať iniciatívne do spoločensko-politických vzťahov v Sedmohradsku a ovplyvňovať ich prostredníctvom vlastných návrhov a iniciatív boli minimálne.

Kariéru oboch mužov – Schwarzenberga i Péchyho – poznačila značná mobilita, hoci v rozdielnej miere: knieža prešiel ako vojak väčšinu ríše, jeho panstvá sa nachádzali v Čechách, jeho sídlo bolo v Čechách i vo Viedni, pôsobil však v rôznych funkciách aj v Uhorsku, severotalianskych provinciách, v nemeckej oblasti a naposledy aj v Sed-

62 MAZOHL-WALLNIG, ref. 26, s. 214.

63 SCHATTEBERG, Susanne. *Die korrupte Provinz? Russische Beamte im 19. Jahrhundert*. Frankfurt am Main : Campus, 2008, s. 81-101. ISBN 9783593386102.

mohradsku. Péchy sa pohyboval v podstatne užšom rámci: pred rokom 1867 stál na čele dvoch hornouhorských žúp susediacich s jeho majetkami a zúčastňoval sa na snemových zasadaniach v Prešporku a neskôr na parlamentných rokovaníach v Pešti (Budapešti), ktoré sa vnímali ako centrá politického života v Uhorsku. Jeho kariérna mobilita bola teda podstatne užšia, čo bolo do značnej miery aj dôsledkom odlišného vývoja oboch hlavných častí ríše. Po vyrovnaní dostala uhorská vláda vo vnútornej politike úplne voľnú ruku a uskutočňovala podobnú centralizačnú politiku ako predtým Viedeň. Čo sa Sedmohradská týka, bolo pozoruhodné, že pokiaľ v období dualizmu sa hlavní župani grupovali hlavne z radoch miestnych elit, poslanci vykazovali podstatne väčšiu mobilitu a od začiatku sa v sedmohradských volebných obvodoch objavovali aj kandidáti na poslancov z vlastného Uhorska, pričom neraz tu boli aj zvolení do parlamentu. Zastupovanie miestnych záujmov v parlamente sa tak obmedzilo na minimálnu mieru.

Rok 1848 znamenal z viacerých hľadísk rozhodujúci medzník. Národné idey sa rozširovali mimoriadne rýchlo a nenechávali nedotknuté ani najnižšie, ale ani najvyššie spoločenské vrstvy. V Uhorsku sa realizovalo „budovanie“ štátu i národa paralelne a ruka v ruke. Možnosť federalizácie, ako aj akejkolvek územnej autonómie, ktoré si národnostní politici kládli za cieľ svojich aktivít, uhorsko-maďarskí politici jednoznačne vylúčili. Po vyrovnaní nasledovala všetkými prostriedkami a mimoriadne intenzívne uskutočňovaná výstavba národného štátu a aj preto bola od úradníkov očakávaná dvojité lojalita. Museli byť lojalní nielen voči panovníkovi, ale v rámci monarchie aj voči uhorskému štátu, respektíve národu. Po roku 1867 dokonca predovšetkým voči štátu, ktorý bol vnímaný ako národný, teda maďarský a ako už bolo povedané, jeho centralizácia sa nerozlučne spájala s jazykovou unifikáciou. Lojalita byrokracie preto predpokladala vyriešiť si vzťah k národnej identite. Ak ju predtým kompenzovala lojalita k panovníkovi a dynastii, po roku 1867 to už nestačilo.

Maďarský pojem národa mal od začiatku dve tváre: národno-štátne rysy splývali v Uhorsku s národno-kultúrnymi a Uhorsko neznamenal v mnohých diskurzoch nič viac a nič menej ako „štát Maďarov“. Aj preto boli Nemaďari stále viac vytláčaní zo všetkých vyšších správnych pozícií, odhliadnuc od tých, ktorí sa prinajmenšom navonok pragmaticky asimilovali. Ak v prípade Schwarzenberga nie je jeho nacionálna identita jasná a či vôbec nejakú mal, Péchy zastupoval v Sedmohradsku uhorský štát ako Maďar.

Osoby oboch predstaviteľov nezohrávali zo žiadneho hľadiska určujúci význam, a to ani v smere k samotnej provincii, ani k samotnému integračnému zámeru. V prvom prípade závisel úspech, resp. neúspech pokusu ani nie tak od osoby Schwarzenberga, ale čiastočne od zahraničnopolitických, čiastočne od celoštátnych a v malej miere aj od miestnych faktorov. Vlastný systém poskytoval guvernérovi len malú samostatnosť, pričom každé dôležité uznesenie bolo prijaté vo Viedni. V prípade Péchyho nebol neúspech integrácie až taký jednoznačný. Hoci boli ťažkosti už od začiatku viac ako zrejme a hlavne národnostné protiklady a animozity predstavovali neriešiteľný balík problémov, ich nezdar sa nedal predvídať. Úplná likvidácia provinčnej autonómie nezávisela napokon od Péchyho, veď' ktokoľvek iný by pri tak úzkom manévrovacom priestore a obmedzenom poli účinkovania nemohol dosiahnuť lepšie výsledky. Nebolo preto vôbec náhodné,

že počítačné nadchnutie sa pre politické zámery v prípade oboch predstaviteľov časom vyprchalo.

Nezávisle od názoru na mieru integrácie, respektíve autonómie, obaja analyzovaní predstavitelia v rozhodujúcej miere prispeli k tomu, že centralizovaný štát prenikal stále viac do každodenného života obyvateľov Sedmohradska. Prejavoval sa v racionalizácii výberu daní, v unifikácii a kontrole verejnej správy, v zasahovaní do cirkevnej správy a v stále širšej integrácii občanov v smere rastúcej participácie na politickom rozhodovaní a živote štátu.⁶⁴

Čo sa týka biografii oboch vybraných osobností, aj v ich prípade sa potvrdili slová Mazohl-Wallnig, ktoré napísala v súvislosti s habsburským severným Talianskom, že guvernéri a miestodržiteľia „*patrili k najbežvýchľadnejším medzi významnými. Patrili k takej kategórii ľudí, ktorí v priebehu života disponovali príliš veľkou mocou a vplyvom, aby mohli zostať skrytí medzi bezmennými, ale boli primárne úspešnými či primárne neúspešnými, aby mohli zodpovedať historickému meradlu kvality*“.⁶⁵ Napriek tomu môže ich kariéra doplniť a spresniť celkový obraz riše a kolektívne biografie úradníkov môžu prispieť k objasneniu mechanizmov jej fungovania. Ich životné dráhy a kariéry sú dobrým príkladom pre tvrdenie, že za špičkovými politikmi stála značne veľká skupina lojálnych byrokratov, ktorí slúžiac režimu – a preklenujúc jeden režim s druhým – ho vlastne udržiavali v chode.

Do roku 1854 bol v Sedmohradsku v platnosti výnimočný stav. To v podstate úplne podlomilo akékoľvek politické aktivity. Dislokácia armádnych jednotiek mala za následok vážne hospodárske zaťaženie miest a obcí. Nespokojnosť umocnili aj také javy ako verbovanie vojakov z radov miestneho obyvateľstva (masové najmä na jar 1852). V druhej polovici päťdesiatych rokov nespokojnosť obyvateľstva ešte vzrástla. Sasi vnímali celé obdobie ako návrat do najhorších čias Jozefa II. Dokonca sa tvrdilo, že toľko zla, aké spôsobila cisárska vláda v rokoch neoabsolutizmu, sa nepodarilo spáchať žiadnej inej.⁶⁶

Popri tomto hodnotení sa nespravodlivo zabúda na výdobytky uvedeného obdobia, ktoré sa pozitívne dotkli všetkých národov. Obdobie neoabsolutizmu prinieslo ako istú kompenzáciu voči politickým deficitom významné koncesie na poli hospodárskeho liberalizmu. Rovnako zostáva stále nedocenený prínos päťdesiatych rokov k presadeniu sa modernizačných trendov vo viacerých oblastiach. Následky nevidane čulej reformnej činnosti pocítili všetky vrstvy obyvateľstva. Do praxe sa zaviedol rakúsky zákonník (občianske a trestné právo), čo bolo svojho času veľkým želaním Sasov. Tým sa uskutočnil podstatný krok k integrácii riše. Ešte väčším dielom bol urbársky patent, skutočný míľnik v dejinách Sedmohradska, hoci definitívne vyjasnenie mnohých právnych otázok trvalo v podobe súdnych (urbárskych) procesov ešte dlhé roky. Predovšetkým Rumuni profitovali z poddanského vyvážovania.

64 HROCH, ref. 60, s. 97-98.

65 MAZOHL-WALLNIG, ref. 26, s. 164.

66 MÁDLY, ref. 5, s. 28-29. Bolo charakteristické, že niektoré správy do Viedne zámerne idealizovali sedmohradskú realitu a mieru lojality obyvateľstva, napr. SOA Třeboň, RA Schwarzenbergů, Karl II. Schwarzenberg, i. č. 1 079, k. 179, 26b 5: Správa A. Bachovi a J. Kempenovi z 8. 9. 1854.

Rad prišiel aj na zavedenie niekoľkých dôležitých reforiem: oddelenie verejnej správy a súdnictva, vybudovanie novej súdnej organizácie, zavedenie nového daňového systému na základe spoločného prevzatia všeobecných tiarch, už spomínané usporiadanie urbárskych pomerov atď. Z hľadiska systému bolo najdôležitejšie vybudovanie žandárskej organizácie; zorganizovalo sa žandárstvo a hraničná polícia. Viedeň zrušila komoru (erár) a miesto toho utvorila novú finančnú správu so šiestimi oblastnými finančnými riaditeľstvami. Namiesto rozpušteného sedmohradského Gubernia prebrala správu verejných vecí znovuzorganizovaná vojenská a civilná správa. Všetky nariadenia prichádzali zhora a spôsob, ako sa realizovali v praxi, plodil rovnaké roztrpčenie v rôznych národnostných a spoločenských vrstvách.

Realizácia únie ako integrácie Uhorska a Sedmohradska sa prezentovala tradične ako modernizačný faktor. V skutočnosti išlo o účelový štátoprávny konštrukt, ktorý pragmaticky ponechával rozdiely medzi Sedmohradskom a Uhorskom tam, kde to pre Budapešť zostávalo výhodné, napr. v mechanizme fungovania volebného práva, či spiatocníckeho tlačového zákona z roku 1852 alebo v centrálnej organizácii žandárstva. K nim treba zaradiť aj ponechanie platnosti rakúskeho civilného zákonníka a banského zákona v Sedmohradsku. Hoci išlo o moderné legislatívne normy, nezriedkavá dvojkoľajnosť zákonov v Sedmohradsku a Uhorsku nezodpovedala tomu, čo si každý predstavoval pod úniou.

Roku 1876 zomrel Ferenc Deák a na jeho miesto nastúpil ako všeobecne akceptovaná autorita Kálmán Tisza. Štafetu po Józsefovi Eötvösovi prevzal v školskej politike Ágoston Trefort. S novými mužmi vstúpila do života čoraz zreteľnejšie nová dikcia politiky. Stavovský uhorský patriotizmus bol nahradený maďarským nacionalizmom, ktorý vzniesol mocenské nároky na nemaďarské národnosti. Vyjadril ich už v národnostnom zákone s koncepciou jednotného a nedeliteľného najprv možno uhorského (aspoň v predstavách časti vládnej elity), ale postupne stále viac a čoraz zrejmejšie maďarského národa. Práve politici ako Tisza, Trefort a teoretici národnostnej otázky ako Gusztáv Beksics⁶⁷, Béla Grünwald a ďalší najlepšie symbolizovali skutočnosť, že maďarský nacionalizmus sa udomácnil v lone liberálneho tábora. Povedané Beksicsovými slovami: „*Jednotný, nedeliteľný štát, jednotný, nedeliteľný národ, to je východiskový bod, cieľ našich snáh, norma našich činov. To je kategorický imperatív, ktorému podlieha každá naša reforma.*“⁶⁸

ZWEI HOHE STAATSBEAMTEN – ZWEI INTEGRATIONSVERSUCHE – ZWEI „IMPERIALE KARRIEREN“? (FÜRST KARL SCHWARZENBERG UND GRAF EMANUEL PÉCHY IN SIEBENBÜRGEN)

JUDIT PÁL – ROMAN HOLEC

Der Kampf um Siebenbürgen unter den ungarischen politischen Eliten und der Zentralmacht in Wien hatte in der Zeit nach der Revolution 1848/9 mehrere Formen. Die Eingliederung von Siebenbürgen in Ungarn oder der Gegenprozess der unmittelbaren Verwaltung von Wien stel-

67 Príklad dlhoročného poslanca za mesto Kluž, ktorý mal so Sedmohradskom a jeho záujmami len máločo spoločné.

68 KŐPECZI, ref. 4, s. 598.

lten zwei, sich gegenseitig konkurrierende Projekte dar. Ihre Träger waren die verschiedenen hohen Staatsbeamten, meistens die Vertreter der Aristokratie und Generalität. Ihr Leben und ihre Karriere sind ein gutes Beispiel für die Behauptung, dass hinter den Toppolitikern eine relativ große Gruppe loyalen Bürokraten stand, die dem Regime dienend – und die Regimen verbindend – ihn eigentlich im Gang hielten. Es waren nicht immer die wichtigsten Persönlichkeiten, aber ihre Karriere als loyale Bürokraten kann das Gesamtbild des Reiches ergänzen und präzisieren und die kollektiven Biografien der Beamten können zum Klären der Mechanismen seines Ganges dienen. Die Studie widmet sich näher den Generälen (Ludwig von Wohlgemuth, Ludwig Folliot de Creneville und Friedrich von Liechtenstein) und vor allem den Beamten (Imre Mikó, aber vor allem Karl von Schwarzenberg und Emanuel Péchy). Man untersucht näher ihre Einstellungen und Absichten, was sie gemeinsam hatten und worin ihre Unterschiede als Instrumente des Zentrums an der Reichsperipherie lagen.

Im Falle von Siebenbürgen war sicher sehr wichtig, dass der Gouverneur über die lokale Gesellschaft stand, nicht nur wegen seiner Loyalität, sondern auch wegen seiner Gesellschafts- und Außenposition, da er eine Ausgleichsrolle zwischen den verschiedenen Nationalitäten und Konfessionen spielte. Für den Weg von einem vormodernen zu einem modernen Staat war die Bestimmung einer kontinuierlichen und effektiven bürokratischen und militärischen Kontrolle des eigenen Gebiets, in diesem Fall Siebenbürgen, charakteristisch.

Die Realisierung der Union von Ungarn und Siebenbürgen wurde üblicherweise als Modernisierungsfaktor präsentiert. In der Wirklichkeit ging es um einen zweckmäßigen staatsrechtlichen Konstrukt, der die Unterschiede zwischen Siebenbürgen und Ungarn pragmatisch dort ließ, wo es für Budapest vom Vorteil war, zum Beispiel das Mechanismus des Wahlrechts oder das rückständige Pressegesetz vom 1852 oder die zentrale Organisation der Gendarmerie. Dazu muss man auch das Belassen der Gültigkeit vom österreichischen Zivilgesetzbuch und vom Berggesetz in Siebenbürgen zählen. Obwohl es moderne legislative Normen waren, entsprach die nicht seltene Zweigleisigkeit der Gesetze nicht dem, was sich jeder unter einer Union vorstellt.

prof. PhDr. Roman Holec, CSc.
Historický ústav SAV
P. O. BOX 198, 814 99 Bratislava, Klemensova 19
e-mail: rh1918@yahoo.com

Judit Pál
Univerzita Babeş-Bolyai v Kluži
e-mail: pj1867@gmail.com